

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И НЕТОЛЕРАНТНОСТ – ОПИТЪТ НА ДЪРЖАВИТЕ В ЦЕНТРАЛНА АМЕРИКА

Елеонора Пенчева¹

Глобализацията е естествен процес, който обединява народите и им дава възможност да се почувстват единен организъм, единна раса и цивилизация с обща цел – мир и благополучие. Управлението на този глобален процес обаче поражда все повече дискусии, въпроси, негативи, заради насилствения начин, с който се налага.

Въпросът за толерантността в световната политика е въпрос за възможността на човечеството да изгради един общ дом. Изграждането на една глобална държава предполага общи правила и реални, справедливи условия на труд и живот. Реалността обаче ни показва различни възможности и различни шансове, при които не всички хора могат да покажат своите творчески възможности и качества.

Ръководителите на глобалната държава се занимават с глобалните капитали и глобалните печалби. С глобалните проблеми на поданиците не се занимава никой. Бедността, безработицата, несигурността, отчаянието, безизходността обхващат милиарди хора на планетата и този “общ дом” явно е неуютен за всички. Обещанията на глобалните елити, че правят всичко възможно, за да ги решават се разминават с действителността. Гражданите в световната държава имат нужда от възможности за достоен човешки живот – имат нужда от здраве, от работа, образование, добър стандарт на живот и разбира се – от щастие.

Глобалните елити създадоха свои олигархии и диктуват на целия останал свят правила и закони. За милиони поданици обаче “глобализация отгоре” е неприемлив вариант за бъдещето. Преди да станем глобални граждани трябва да изградим реално гражданско общество, в което човечността да е основна негова характеристика.

Ако продължаваме да твърдим, че човекът е лош, не се променя и не може да живее в мир и благоденствие, ние подписваме смъртната присъда на човечеството.

¹ Доц. д-р в Югозападния университет „Неофит Рилски”, Благоевград.

Защото не може да има човечество без човеци. Ние сме духовни същества, имаме емоции, чувства, духовни потребности. Щастието ни се определя от хармонията между бит, емоции, чувства, духовна реализация, душевен комфорт. Човешката ни същност е в уменията ни да проявяваме състрадание, взаимопомощ, честност, нравственост, благородство – всичко онова, което ни извисява над животинското царство. Ако ни движи само печалбата, ние се превръщаме в роботизирани технократи, в марионетки без душа и потребности от човешка радост.

Забравихме ли, че първата демократична конституция постановяваше – всички се раждаме равни и имаме право на щастие?! Глобализацията наложи икономически цели и ценности, които не се нуждаят от хуманност. Пазарната конкуренция предполага не само съревнование, но и унищожаване на конкурента – тук състраданието пречи, благородството е невъзможно, а нетолерантността необходима.

Живеем в парадоксален свят – имаме нехуманен икономически модел за построяването на хуманно общество. Рационалността заменя етиката. Радикалният глобализъм заменя суверенитета на държавите, оправдава експлоатацията на всички природни ресурси и създава новия световен ред. Заради нейно величество печалбата се превръщаме в деструктивно човечество, губещо човешките си качества, което безразсъдно унищожават собствената си планета, трови водата и въздуха си – собствения си източник на живот.

Естествено е да се формира опозиция срещу такова управление на световния модел. Желанието да се промени този “ред” обхваща все повече хора на планетата. Започна разделяне на мненията в световното общество и те не са ляво и дясно, а горе и долу. Мястото ни в световната финансова и икономическа пирамида определи коренно различни позиции – глобално и неглобално. При това, “неглобалното” не е отричане на естествения процес на обединение на човечеството. Отрича се моделът на управление.

Трябва да признаем, че за разлика от почти всички европейски политици, които по различни финансови и политически причини поддържат новия световен ред – латиноамериканските лидери първи изрекоха истината за нетолерантността на света, за пазара, който не регулира всичко, за нехуманния характер на обществото и „неуниверсалността” на неолибералния модел.

В Латинска Америка – след десетилетия разминаване между обещания и дела – илюзиите са развенчани. В Европа – една добре осигурена средната класа все още се

занимава само със себе си, за да види или да разбере нехуманността на света и да се замисли за алтернатива.

Трябва да подчертаем, че политиката на Белия дом в Латинска Америка е различна от политиката му спрямо Европа. Това маркира историческото начало на глобалния модел. Дългият и горчив опит отвори сетивата на съвременното поколение латиноамериканци за едно различно осъзнаване на действителността. Безизходицата породила желание за промяна. Бедността наложи търсене на възможности. Лозунгът “един друг свят е възможен” стана мото за милиони жители на региона.

Латинска Америка беше плацдармът на експериментите на глобалното управление на ресурсите – през целия 20 век. Световните банки и световният бизнес-елит провериха всички варианти за НЕ-участие на държавата в икономиката, за НЕ-стабилни правителства, Не-развит на национален пазар, Не-възможност за образование и квалификация, НЕ-реален за изплащане външен дълг. Заедно с това на народите от континента постоянно беше вменявана вина за тяхната незрялост, неспособност да се управляват сами, неготовност да се включат в глобалния “свободен” пазар. В края на XX век бедността в Централна и Южна Америка достига такива размери, че започва да обезсмисля понятието “развитие” и “цивилизация”.

Когато някои латиноамерикански лидери заговориха за промяна на неолибералния модел, за необходимостта от справедливост, хуманност, човечност и достоен живот за народите си, западните политици, учени, медии ги обвиниха в социализъм, кастровизъм, популизъм, недемократизъм, недалновидност и неразбиране на „глобалните ценности”. Появиха се “опасни” лидери с “опасни” идеи. Историята на тази нетолерантност към различното мнение не е от вчера.

Дори два примера са достатъчни, за да илюстрират класическа нетолерантност към опитите на държавите от региона да се развиват самостоятелно, за да бъдат реални конкуренти на “свободния” пазар: Никарагуа и Гватемала.

Двадесет и една години Никарагуа е окупирана от САЩ . Причината за агресията стават опитите за самостоятелна политика на президента Хосе Сантос Селая. В началото на XX век той решително отказва на Белия дом искания договор за строеж на канал между двата океана. Игнорирането на американските банки му струва престола.

За да защити интересите си, Белият дом и американските тайни служби подготвят въстание, използвайки един от служителите си – Адолфо Диас. Той

провъзгласява ново правителство и заедно с Хуан Естрада и Емилиано Чаморо (племенник на експрезидента Хоакин Чаморо (1875-1879), започват въоръжена борба срещу правителствените войски. Постовете, през 1909 г. се разпределят срещу определени условия. Хуан Естрада е обявен за президент. А. Диас заема вицепрезидентския пост – престолът му и “никарагуанските интереси“ са защитени от американските морски пехотинци. В замяна – на американските банкери са предоставени 51 % от всички акции на Националната банка, 51 % от акциите на никарагуанските железопътни линии и назначаването на американец за поста главен бирник на митниците.

Окупацията на Никарагуа става факт. Исканията на САЩ не спират до тук. За да елиминира всяка възможна конкуренция за строителство на междуокеански канал през Никарагуа, Белият дом подготвя договор, подписан на 5 август 1914 г. от Държавния секретар Уилям Брайан и Емилиано Чаморо, посланик в САЩ. Той осигурява място за военна база в залива Фонсека и два острова за 3 млн. долара. (Кампос, 1965: 8). САЩ защитават монополното си право да не се строи канал от никой друг през Никарагуа – той вече е построен през Панама. Те получават така желания контрол над никарагуанските митници и в замяна отпускат финансов заем на новото правителство. В списъка на американските “жизнени интереси“ влиза Никарагуа. Наградата на Емилиано Чаморо е президентството (1917-1921г.). Блокадата става предмет на оживени дискусии в Американския Конгрес. Сенаторът Бора отбелязва възмущението си по следния начин: “Ние натрапихме договор на един беззащитен народ, притиснат от нашата армия. Ние подписахме този договор със самите себе си. Ние го подписахме с правителство, което е оръдие в нашите ръце. Ние подписахме договор с правителство, което зад масата на преговорите представляваше самите нас”. (Кампос, 1965: 9) След 6-годишно управление президентът Емилиано Чаморо, ползващ се с изключителни симпатии в САЩ и смятан за „бандит“ в собствената си страна вдига въстание, за да бъде преизбран, но не успява.

Политиката, която се опитва да води новия президент Х. Соларсано не е в синхрон с американските интереси. САЩ търсят друг „свой човек“ за президентския пост. Властта поема отново Адолфо Диас, американската пехота – неговата сигурност. Протестът срещу откритата интервенция на САЩ се разгаря в гражданската война. Организиран се партизански отряди и след седмици тежки сражения, в които загиват и стотици мирни граждани, патриотите успяват да се противопоставят на американските нашественици.

За промяна на политическата система в Никарагуа открито говори Аугусто Сесар Сандино, работник в златната мина в Нуева Сеговия, собственост на американска енергийна компания. В "Открито Писмо" до президента Хувър, изпратено на 6 март 1929 г. Сандино, вече ръководител на революционерите-опозиционери, критикува политиката на Белия дом и защитава правото на никарагуанския народ да се противопостави на "предателите на страната". „Никарагуа, пише Сандино, не дължи стотинка на САЩ, но вие ни дължите свободата, изгубена през 1909 г. Банкерите на Уолстрийт със силните си и могъщи долари гледат на Адолфо Диас и другите корумпирани никарагуанци като на инструменти, които те самите създават, за да приеме Никарагуа заеми, които не ни трябвават". Сандино разкрива факта, че американските банкери са предоставили 800 000 долара, за да подкрепят А. Диас. "Банкерите на Уолстрийт се смята за богове и господари на Никарагуа", а "Келог и Кулич изпълняват заповедите на Уолстрийт. ...Аз съм в опозиция на политиката, която продава страната ми". (An Open Letter, 1926:1-2). Белият дом не остава равнодушен към подобна дързост. За да унизи Сандино, предлага на местните генерали да купи патриотите му. На всеки никарагуански войник се дават по 10 долара, за да се предаде. Няколко хиляди въстаници са разоръжени и пуснати по домовете. Сред подкупените генерали е ген. Монкада, който след две години е възнаграден за предателството си с президентски пост. Единственият въоръжен отряд, който продължава самоотвержено борбата с окупантите до 1933 г. е на Аугусто Сесар Сандино.

САЩ подкрепят Националната гвардия, която се ръководи от Анастасио Сомоса Аугусто Сесар Сандино – бивш фалшификатор на долари. С измама Сомоса убива Сандино (1934 г.) и започва една от най-кървавите диктатури в Латинска Америка. И защото Сомоса е "кучи син, но наш кучи син", както признава Делано Рузвелт, той е оставен необезпокоявано да управлява Никарагуа до 1956 г., когато е убит. Но кланът Сомоса не умира. Диктатурата продължава първородният син на диктатора Луис Сомоса, а през 1967 г. – втория син – Анастасио Сомоса – най-жестокият от тримата. Всички ключови постове в държавата са на фамилията и около 30% от обработваемите земи на Никарагуа. Терорът в страната не е причина за критика и недоволство от страна на Белия дом. Дори когато светът научава, че третият Сомоса присвоява международната помощ, изпратена заради упостошителното земетресение през 1972 г., Белият дом продължава да е толерантен към диктатора. Когато народът се организира в опит за социална справедливост, американската армия безмилостно започва избиването на партизаните от Сандинисткия Фронт за национално освобождение и често и мирното население.

Кое определя толерантността към диктатурите и нетолерантността към опитите за справедливост и мир целия XX век? “Демократични” идеали или икономически интереси? Никарагуа е типичен пример за демагогия и манипулация с думите и властта. Роналд Рейгън повежда кръстоносен поход срещу “червената чума” (СССР) и влиянието ѝ в Централна Америка. Той финансира незаконно, без знанието на Конгреса и на собственото си правителство т.нар. “контри”, обучавани в съседен Хондурас за борба с никарагуанските партизани. Скандалът Иран-гейт, разкрил нелегалната продажба на американско оръжие в Иран за финансиране на “контрите”, не прекратява войната срещу правителството на Даниел Ортега. Преследвани, избивани, клеветени от американските медии, обвинявани в комунизъм, сандинистите, които искат „трети път”, са принудени да се обърнат за помощ към Москва. И отново застават “под прицел”. Неуспехът на сандинисткото правителство разрушава представата за месианската роля на революцията, девалвира идеалите. Обявеното за демократично общество не се превръща в такова. Провалът на левите за пореден път доказва значението на субективния фактор – и в управляващите и в обществото. Насилието и терорът стават израз на гнева и озлоблението – икономиката не решава продоволствения проблем в Никарагуа. Историята доказва, че изостаналите социални отношения никъде не могат да са основа за демокрация и политическа стабилност.

Изморен от насилието, разочарован от социализма и глада, народът каза “да” на Виолета Чаморо (от клана Чаморо). За 15 години възхваляваният неолиберален модел и заемите от МВФ не модернизираха икономиката, не откриха работни места, не решиха проблема с безработицата, глада, неграмотността, модернизацията и я превърнаха в най-бедната в региона. Уморени от експерименти и мизерия никарагуанци отново избраха Даниел Ортега. По думите на президента “дадохме държава с 12,5% неграмотни и я получихме обратно с 35% “ и днес ”главният проблем на Никарагуа и в света е провалът на неолиберализма”. (Ортега, Беседа: 10)

Гватемала също е пример за традиционната нетолерантност на Белия дом при защита на своите интереси. Демократизацията на страната започва при президента Хуан Хосе Аревало, който иска да преустрои диктатурския режим на Урибе: “Тази революция ще засегне корените на политическата система”(Gutierrez, 1964:31). С новата конституция (11 март 1945 г.) се подкрепят социалните гаранции на работещите, дава се право на жените да гласуват, определя се един мандат за президента, а всяка власт, дошла чрез преврат, не се счита за законна. Създава се Конфедерация на трудещите (1945 г.), а през 1947 г. се приема първият в историята на страната Кодекс на труда (Gutierrez , 1964: 31). През 1948 г. се създава Държавен институт на нефта.

Правителството предоставя концесии за разработване на нефтени находища срещу 12% от суровия нефт и назначава свои наблюдатели в американската нефтена компания. Взема се решение за национализацията на ж. п. линии, които по договор са построени от американската компания “Юнайтед Фрут”.

Започват тристранни преговори между правителството, компанията “International railroad of Central America”, собственик на железопътните линии и вицепрезидента на банановата компания “Юнайтед Фрут”. Чиновник на “Юнайтед фрут” заплашва правителството със сериозен удар по икономиката, като се прекрати изпращането на кораби в гватемалските пристанища. (Osegueda, 1955:41) Ръководителите на “Юнайтед фрут” търсят съюзници в гватемалската армията за подготовка на преврат срещу Х. Аревало. Според един от сътрудниците на “Юнайтед фрут”, ЦРУ избира бъдещия президент – Х. Арбенс като “свой” човек, който да оглави революцията. (May, 1959:15-20) Активната помощ на американските тайни служби осигурява на Хакобо Арбенс Гусман 65% от гласовете за президент. (El proceso político, 1964: 28)

Новото правителство обаче започва аграрна реформа, което ограничава владенията на “Юнайтед фрут” (С аграрния закон (1952 г.) са иззети 703 хил. дка земя по атлантическото крайбрежие. (Centso agropesuario., 1954:10) Заради засегнати интереси, “Юнайтед фрут” разгръща клеветническа кампания срещу Гватемала. В защита на американските интереси влиза в действие доктрината “Труман” – президентът и правителството са обвинени в “комунистически заговор”, провокиран от Москва. За “съхранение на демокрацията” се “налага” незабавната намеса на американската армия. (Whetten, 1961:159-160) Въпреки, натиска, грубото изопачаване на фактите, явните лъжи в пресата, правителството не се отказва от решението си да изгони фирмата от страната. Държавният департамент на САЩ настоява да бъдат изплатени 15,8 милиарда долара компенсация на фирмата, защото земите стрували 26 пъти повече от обявената от правителството цена. Whetten, 1961 :163)

Обект на ожесточени спорове с Вашингтон е искането на правителството на Гусман настоява за нови пътища, чрез които да се установяват връзки с Мексико и Салвадор. Вашингтон отказва. Известно е, че “Юнайтед фрут” строи само на своя територия и покрай бреговете на океана за бърза доставка на продукцията и за контрол на гватемалските пристанища. Дотук с толерантността. Интересите над всичко. Следва заговор-преврат и ново правителство, което да защитава американските интереси. Този път ЦРУ подготвя двама свои главни изпълнители на заговора срещу правителството – Кастильо Армас и ген. Индигоро Фуентес. Подписва се секретен договор за

обединяване на въоръжените сили на К. Армас и И. Фуентес срещу правителството. По инициатива на Вашингтон в Каракас се провежда X междуамериканска конференция, на която се търсят съюзници за смяната на властта. Държавният секретар на САЩ Дж. Ф. Дълас успява да наложи решение за обединени действия срещу “червената опасност” в Гватемала. Спечелен е никарагуанския диктатор А. Сомоса, който става домакин на подготвящия се отряд-заговорници за сваляне на гватемалското правителство. Специална военна мисия на САЩ подпомага заговорниците. Белият дом продължава клеветническата кампания в медиите за изолиране на Гватемала и подготовка на общественото мнение за интервенцията: Гватемала е “опасност” от комунизма и СССР, тя е “заплаха” за всички централноамерикански държави и “спасението” е в американската армия.

Пентагонът не крие гнева си, когато научава, че шведската фирма “Алфелм” доставя оръжие в Гватемала, в нарушение на дотогава сключените военни договори, даващи право само на САЩ да доставят боеприпаси и оръжие. Актът е окачествен от Белия дом като “заплаха” за безопасността на САЩ. За да неутрализира Европа и евентуалната ѝ намеса, Белият дом пуска слухове за “съветска бомба” в Панамския канал. След няколко дни в пресата се появява съобщение за “два руски кораба с оръжие”. САЩ търсят съдействието и на другите морски държави, за да им бъде разрешено да претърсват всички кораби и да конфискуват наличното в тях оръжие.

Гватемала е принудена да се защитава. Президентът Х. Арбенс успява да спечели на своя страна прогресивното офицерство и подготвя въстание, което избухва през есента на 1953 г. (El proseso, 1964:23-28) Взема се извънредно решение за създаване на Национална конфедерация на селяните, която въоръжава селяните и ги подготвя за съпротива. (Guatemala, 1965:102) Създава се народна милиция. Прогресивни офицери от генералния щаб открито протестират срещу необоснованите обвинения на Вашингтон. (Dell Valle, 1956:142-144)

Организацията на американските държави (ОАД) не защитава Гватемала. Антикомунистическата кампания постига засилва вътрешните спорове. Отряд от салвадорски наемници (250-300 души), обявили се за “армия”, нахлува в гватемалска територия, за да провокира въстание. Опитът не успява. Белият дом защитава нахлуването на метежниците с необходимостта да предотвратят “въоръжаването на гватемалците от СССР”. Последното не е вярно, но никой не търси доказателства.

Откритата намеса на САЩ във вътрешните работи на Гватемала завършва с преврат на 27 юни 1954 г. Главатарят на метежниците Кастильо Армас е подготвян от Вашингтон за следващия диктатор. (Gardoza y Aragon, 1968:49) Президентът Х. Арбенс подава оставка. Властта се предава в ръцете на главнокомандващия армията Енрике Диас, който изненадващо за Белия продължава борбата. Вашингтон го обвинява, че помага на комунистите да напуснат страната и го отстранява от власт. На 10 октомври 1954 г. “президент” на страната става Кастильо Армас. За да се освободи от профсъюзните си активисти ръководството на “Юнайтед фрут” предава списък с имената им на правителството. Те са разстреляни, за назидание на останалите. Терорът, залял Гватемала не смущава демократите в Белия дом и в Конгреса.

След година К. Армас е убит с надеждата да се прекратят кръвопролитията в страната. Вашингтон отново се намесва със свой кандидат в изборите през 1958 г.. На президентското кресло сяда ген. Идигорас Фуентес, човекът подписал тайния договор с К. Армас за свалянето на демократично избрания президент Х. Арвалло и закрила срещу защита на американските интереси. (Маккэн, 1979: 83-84) Срещу назначения И. Фуентес и откритата намеса на Вашингтон в изборите се формират партизански групи, които прерастват в “Отряд 20 октомври”. Създадени са Въстаническите Въоръжени Сили на Гватемала, които целят свалянето на терористичния режим, след тях “Революционно движение 12 април”, после “Въстанически въоръжени сили”, после “Ръководство на Обединен фронт на съпротивата” и нови и нови...

Гражданската война, която започва тогава продължава до днес. Гватемалските “горили” и американските “зелени барети” се бият, за да не позволят “втора Куба” и за да “защитават” демокрацията. С хиляди убити. (Situacion y...,1968)

Кой печели от насилието и хаоса?! “Юнайтед фрут”! Освен печалбите, служителите на фирмата пазят своя стандарт: “безплатна къща, многобройна прислуга, пътувания във всички краища на света за сметка на “Юнайтед фрут” ... на рзположение ”корабите на фирмата, двумоторен самолет, яхта, вила на плажа и почти персонално медицинско обслужване”.

Централна Америка стана барутен погреб на милиони латиноамериканци. Разорени икономики, неизплатими дългове, хаос, безработица, неграмотност, глад. Обяснимо е защо в началото на ХХ век народите от региона започнаха да “олевяват” – от бедност.

Защо развитите държави са НЕтолерантни към опитите за друг модел на световен ред? Защото глобалното управление на този “ред” е нетолерантно. Природата на капитализма е НЕтолерантна. И в тази истина няма никаква идеология. Ако има – тя е неолиберална. Историята на всяка латиноамериканска държава го доказва .

Вече никой в Мексико не очаква благоденствие, нови работни места и добри заплати от създателите на НАФТА. Обединението има и друга цел – намали достъпа на азиатските и европейските държави до “зоните за свободна търговия”, а Мексико престана да произвежда стоките, които му носеха доходи – много отрасли загинаха, защото не можеха да се конкурират с американските.

Белият дом контролираше Куба 70 години – до революцията на Ф. Кастро. Когато страната тръгна по свой път – тя беше наказана с икономическа блокада. Трябва да се отбележи, че днес 70% от допитани американци са за нормализация на отношенията между двете държави. Белият дом – не!

От 1992 г. Общото събрание на ООН разглежда 15 пъти Резолюция за прекратяване на икономическата блокада над Куба. И 15 пъти САЩ гласуват против. Съветът за сигурност приема за 19-та поредна година решение, призоваващо САЩ да вдигнат незабавно икономическата блокада срещу Куба. На 26 октомври 2010 г. Съветът за сигурност отново потвърди, че американската блокада се осъществява при липсата на каквато и да е законова и морална база. Блокадата на Куба е най-очевидното нарушаване на идеята за свобода на пазара и свобода на търговията. Кубинските пури са най-добрите в света, но за продажбата им в страната на демокрацията се влиза в затвор. Щетите от ембаргото са над 86 млрд. долара (само за 2009 година – над 4,1 млрд. долара).

И нетолерантността не е заради идеология. Социализмът не пречи на САЩ да търгуват със социалистически Китай. Парите не носят идеология. Финансовите интереси на САЩ в Китай са големи и толерантността им към страната е разбираема.

Толерантността към другия – човек или държава е проява на благородство. Ние отказваме да си признаем, че живеем в нехуманен свят и като повтаряме обещания и лозунги, вярваме, че те ще се сбъднат. Не може да има толерантно общество без толерантни хора.

И не можем да очакваме никакви програми – социалистически, капиталистически или неолиберални да ни променят. Светът може да се промени само ако всеки от нас започне да се променя. Природният закон е такъв – за да се промени цялото, трябва да се промени всяка негова съставна част. Всеки от нас е част от обществото.

Всеки от нас създава във всеки момент историята на своя живот и заедно с това – историята на своето време. Ние – със своите грешки и успехи сме историята на нашите деца. Всички сме свързани в едно цяло, наречено цивилизация. Тя ще става толерантна или не, само ако ние станем толерантни.

Няма готово бъдеще, което ни чака. Ние създаваме своето бъдеще сега. Ако осъзнаем защо трябва да се променяме, да се саморазвиваме, самоанализираме, самоконтролираме, имаме шанс да си създадем бъдещето, което искаме.

Ако продължаваме да твърдим, че човекът не се променя, ще живеем бъдещето, което някой друг е създал.

То може и да не е толерантно към нас. -

Ceresole N., Caudillo, Ejercito, Pueblo. Цум. по: Bulletin of Latin American Research. Journal of the Society for Latin American Studies. Oxford, Vol. 21, N 2, April 2002

Ellner Steve, Globalization, macro-economical policies and Latin American democracies, Foreign Relations Inc., Washington, 2002

Esping-Andersen G. (ed.), Welfare States in Transition. National Adaptation in Global Economy, SAGE Publications, 1996

Jaguaribe H. et. all., Brasil. Reforma on coas. Rio de Janeiro, 1990

James Petras, Henry Veltmeyer, 'Latin America Between the Partition and the Revolution', Argentina in the Claws of the Globalization, Kalkedon Publishing House, Eudeba, 2006

Kingstone Peter, The limits of democratization and development in Latin America, Latin American Research Review Vol.41, No.1, New York, 2006

Lowenthal Abraham F., Rediscovering Latin America, Foreign Relations Inc., Washington, 2004

Polanyi Karl, The Great transformation, Copyright 1944, First Beacon Paperback, ed. 1957.

Sanchez Parga J. Ecuador en el engranaje neoliberal. Nueva sociedad. San Jose, 1993.

Пенчева Елеонора, Шансовете на демокрацията в Латинска Америка, София, 2006